

Izvirni znanstveni članek
UDK 343.153:347.951

Predhodno vprašanje in identična dejanska stanja v razmerju med kazenskim in pravnim postopkom

DR. ALEŠ GALIČ,
redni profesor na Pravni fakulteti
Univerze v Ljubljani

1. Uvod

Obstoj kaznivega dejanja predstavlja **predhodno vprašanje** v pravi v tistih primerih, ko je nujen pogoj za nastanek določene pravne posledice na civilnopravnem področju, in je zato v pravi od vprašanja, ali je bilo storjeno kaznivo dejanje, odvisna odločitev o tožbenem zahtevku. Če kazenski postopek še ni bil zaključen, se postavlja predvsem vprašanje, ali lahko pravdo sodišče o obstoju kaznivega dejanja kot o predhodnem vprašanju odloča samo ali pa z ustavo zagotovljena domneva nedolžnosti to preprečuje. Če pa je bil kazenski postopek že izveden, se je treba vprašati, na kakšne odločbe kazenskega sodišča je pravdo sodišče vezano – ali na obsodilno, oprostilno, zavrnilno sodbo ter različne sklepe, s katerimi se kazenski postopek lahko konča. O **identičnem dejanskem stanju** govorimo, ko obstoj kaznivega dejanja ni pogoj za nastanek določene civilnopravne posledice, ampak gre zgolj za primer, ko sodišče v pravnem postopku obravnava isti historični dogodek, kot ga je predhodno že obravnavalo sodišče v kazenskem postopku, ko je ugotavljalo obstoj kaznivega dejanja in kazenske odgovornosti.

2. Identična dejanska stanja

Razen v zelo redkih primerih (na primer dolžina zastaralnega roka odškodninske obveznosti, člen 352/1 OZ) nastanek pravne posledice na civilnopravnem področju ni nikoli odvisen od ugotovitve, da je bilo storjeno kaznivo dejanje. Obstoj civilnopravne obveznosti se presoja po pravilih civilnega prava in ob tem se pravnemu sodišču ni treba opredeljevati, ali iz obravnavanega dejanskega stanja, ki je podlaga nastanka civilne obveznosti, izhaja tudi, da je bilo storjeno kaznivo dejanje. Iz nekega dejanja (historičnega dogodka) lahko izvira civilna,

na primer odškodninska obveznost tako v primeru, ko to dejanje predstavlja tudi kaznivo dejanje, kot v primeru, ko kaznivega dejanja ni bilo. Civilna odgovornost je namreč strožja od kazenske – kar je treba razumeti v smislu, da je prag kazenske odgovornosti višji kot prag civilne odgovornosti oziroma da se storilec lažje izogne kazenski kot civilni odgovornosti. Primeri, ki to konkretno dokazujejo, so številni: v civilnem pravu je včasih uveljavljena objektivna odgovornost (149. člen OZ); kar je v kazenskem, ki izhaja iz strogega spoštovanja načela krivde (4. člen KZ), seveda nekaj nepojmljivega; določena kazniva dejanja so lahko povzročena le naklepno, za odškodninsko obveznost vedno zadošča malomarnost; starostna meja deliktne odgovornosti (137. člen OZ) je nižja kot starostna meja kazenske odgovornosti (71. člen KZ), institut *actio libera in causa* je do neprištevnega storilca v civilnem pravu (136. člen OZ) strožji kot v kazenskem (člen 16/3 KZ), tudi mimo tega instituta v civilnem pravu neprišteveni storilec lahko odgovarja (iz razloga pravičnosti; glej 146. člen OZ), v kazenskem seveda ne, strožja so pravila o odgovornosti pri udeležbi (na primer člen 186/4 OZ); pravila o dokaznem bremenu so v civilnem pravu (načelo povezanosti trditvenega in dokaznega bremena) za storilca bolj neugodna kot v kazenskem (*in dubio pro reo*) itd. Ponekod (ne sicer pri nas) je enako tudi z dokaznim standardom (na primer v ZDA: v civilnem pravu zadošča večja verjetnost – *preponderance of evidence*, v kazenskem pravu pa onstran utemeljenega dvoma – *beyond reasonable doubt*).¹ Civilna odgovornost je torej strožja od kazenske, in zato iz nekega obravnavanega dejanskega stanja lahko izhaja civilna obveznost, čeprav to dejanje ni obenem tudi kaznivo dejanje. Obstoj kaznivega dejanja zato razen v zelo redkih primerih ni predhodno vprašanje v pravdi.²

Seveda pa so pogosti primeri, ko pravdo sodišče, ko ugotavlja obstoj civilnopravnih posledic (na primer odškodninske obveznosti), obravnava isto dejansko stanje oziroma isti historični dogodek (na primer prometno nesrečo), na podlagi katerega je predhodno v kazenskem postopku, z vidika obstoja kaznivega dejanja (na primer povzročitev prometne nesreče iz malomarnosti; 325. člen KZ) odločalo kazensko sodišče. V takšnih primerih gre za to, da pravdo in kazensko sodišče, vsako s svojega vidika, obravnavata identično dejansko stanje.³ Na takšne primere, torej ko se pravdo sodišče srečuje z identičnim dejanskim stanjem, na podlagi katerega je predhodno že odločalo kazensko sodišče, se nanaša 14. člen ZPP, ki določa, da je pravdo sodišče vezano na pravnomočno kazensko obsodilno sodbo. Pravdo sodišče torej, ko gre za identična dejanska stanja (drugače kot pri kaznivem dejanju kot predhodnem vprašanju) v ničemer ni vezano na kazensko oprostilno sodbo. Zakaj je takšna ureditev nujna, je iz povedanega jasno: čeprav ni bilo storjeno kaznivo dejanje, še vedno lahko obstaja civilna

¹ Gl. na primer James, Hazard, Leubsdorf, str. 339.

² Gl. na primer Juhart, str. 96, Triva, Belajec, Dika, str. 67, Ude, str. 72.

³ Sklep VS RS II Ips 30/82 z dne 22. 4. 1982. Gl. na primer Ude, str. 72, Berden, str. 85, Juhart, str. 96.

odgovornost (ki je strožja).⁴ Vezanost na kazensko obsodilno sodbo pa je tudi logična: če določeno dejanje utemljuje sklep o obstoju kaznivega dejanja in kazenske odgovornosti, potem je še toliko bolj gotovo (*argumentum a fortiori*), da iz istega dejanja izvira tudi (strožja) civilna odgovornost. Pravnopolitični razlog, ki je narekoval takšno ureditev, je (kot ugotavlja avstrijsko ustavno sodišče) varovanje avtoritete kazenske obsodilne sodbe; ugotovitev v kazenski obsodilni sodbi, doseženih v postopku, ki izhaja iz načela materialne resnice, naj ne bi bilo več mogoče postavljati pod vprašaj v kateremkoli drugem kasnejšem postopku.⁵ Poleg tega takšna vezanost olajšuje delo pravnemu sodišču in preprečuje javnosti težko razumljive neskladnosti med sodnimi odločbami.⁶

Zgornje ugotovitve, da je civilna odgovornost strožja od kazenske, so bile vodilo zakonodajalcu, da je na abstraktni ravni uzakonil le vezanost pravnega sodišča na kazensko obsodilno, ne pa tudi na oprostilno sodbo. Seveda pa so pogosti tudi primeri, ko se presoja pravnega sodišča povsem pokriva s presojo kazenskega sodišča – ko torej glede civilne (ne)odgovornosti ni nič strožjega od kazenske odgovornosti. Vendar je treba poudariti, da bi bilo napačno v takšnih primerih šteti, da je pravno sodišče vezano tudi na kazensko oprostilno sodbo. Razlogovanje v smislu, »da je kazensko sodišče ugotovilo silobran (in s tem pomanjkanje protipravnosti) po povsem enakih kriterijih, kot bi to storilo pravno sodišče, da zato ne gre za primer, ko je civilna odgovornost strožja od kazenske in s tem tudi ni razloga za omejitev vezanosti le na obsodilno kazensko sodbo«,⁷ je napačno iz dveh razlogov. Prvi razlog je že v tem, da zakon pač vezanosti na kazensko oprostilno sodbo ne določa (enako kot tudi na primer v razmerju med dvema pravnima postopkoma iz istega historičnega dogodka /na primer glede dveh vrst škode iz iste nesreče/ eno sodišče ni vezano na ugotovitve, ki jih vsebuje obrazložitev sodbe drugega sodišča). Drugi razlog pa je v spoštovanju načela kontradiktornosti: če bi bilo pravno sodišče vezano na kazensko oprostilno sodbo (na primer glede obstoja silobrana), bi to pomenilo, da gre sodba, izdana v kazenskem postopku, v škodo osebe, ki v kazenskem postopku ni bila stranka (tožnika v pravnem postopku) in na tek in rezultat tega postopka ni mogla vplivati.⁸ Presumpcija nedolžnosti s tem ni prekršena, saj pravno sodišče ne ugotavlja kazenske odgovornosti, in tudi v obrazložitvi sodbe pravnega sodišča ni izrekanja o tem, da je toženec storil kaznivo dejanje oziroma dejanje, ki ima znake kaznivega dejanja.⁹

⁴ Ni sicer izključeno, da sme pravno sodišče vpogledati tudi v kazensko oprostilno sodbo ter tam zbrane dokaze. Vendar pa je to lahko le del procesnega gradiva, ki je podvržen prosti presoji dokazov. Gl. sodbo VS RS II Ips 299/2001 z dne 10. 1. 2002.

⁵ Odločba avstrijskega ustavnega sodišča z dne 12. 10. 1990, G 73/89.

⁶ Ibidem.

⁷ Tako sodba Okrožnega sodišča v Ljubljani III P 794/98 z dne 31. 3. 2004.

⁸ Pravilno Sklep Višjega sodišča v Ljubljani, II Cp 2137/2003 z dne 31. 3. 2004.

⁹ Tako tudi sodbi Evropskega sodišča za človekove pravice v zadevah *Ringvold proti Norveški* (št. 34964/97) in *Y proti Norveški* (št. 56568/00) z dne 11. 2. 2003.

Pravdno sodišče je v primeru identičnega dejanskega stanja v skladu s 14. členom ZPP vezano na ugotovitev obstoja kaznivega dejanja in kazenske odgovornosti. Pravdno sodišče seveda ne ugotavlja obstoja kaznivega dejanja in kazenske odgovornosti; o obstoju civilnopravne (na primer odškodninske) obveznosti odloča po pravilih civilnega prava in mora ugotoviti (ter v sodbi obrazložiti) obstoj predpostavk, določenih s civilnim pravom. Vezanost na kazensko sodbo torej lahko pomeni le to, da sodba pravnega sodišča glede obstoja civilnopravne obveznosti ne sme vsebovati ugotovitev, ki so v nasprotju z ugotovitvami, ki so tvorile podlago za izdajo obsodilne sodbe v kazenskem postopku. To so ugotovitve glede obstoja kaznivega dejanja (kar pomeni ugotovitev glede protipravnosti, vzročne zveze med določenim ravnanjem in nastankom določene posledice, nastanka prepovedane posledice) ter kazenske odgovornosti (tj. ugotovitev, da je bil storilec prišteven in da je kriv). Vezanost na obsodilno sodbo kazenskega sodišča tako konkretno pomeni, da v pravdi zaradi plačila odškodnine toženec ne bo več mogel uveljavljati določenih ugovorov, na primer da storjeno dejanje ni bilo protipravno (da je na primer bilo storjeno v silobranu), da med njegovim ravnanjem in nastankom škode ne obstaja vzročna zveza (seveda to velja le za tisto dejanje, ki je bilo predmet kazenskega postopka), pravdno sodišče bo vezano na ugotovitev kazenskega sodišča, da je nastala prepovedana posledica, ki odgovarja ugotovljenemu kaznivemu dejanju, toženec pa tudi ne bo mogel uspeti z ugovorom, da ob storitvi dejanja ni bil prišteven oziroma da ne obstaja krivda. Res je sicer, da se pojmi protipravnosti, vzročne zveze, posledice, prištevnosti in krivde v civilnem in kazenskem pravu ne pokrivajo. Vendar tudi glede teh vprašanj velja, da je civilna odgovornost strožja od kazenske, zato obstoj navedenih predpostavk po kazenskem pravu utemeljuje sklep, da te predpostavke obstajajo tudi po strožjih kriterijih civilnega prava. Iz *ratio legis* instituta vezanosti na kazensko obsodilno sodbo (glej zgornjo točko) izhaja, da odločitev pravnega sodišča ne sme biti v nasprotju z ugotovitvami kazenskega sodišča glede obstoja kaznivega dejanja in kazenske odgovornosti.

Ni pa ovire, da pravdno sodišče ne bi moglo samostojno in drugače reševati vprašanj, ki jih je sicer obravnavalo tudi kazensko sodišče, vendar od njih ni bila odvisna odločitev tega sodišča o obstoju kaznivega dejanja in kazenske odgovornosti.¹⁰ Pravdno sodišče predvsem lahko samostojno ugotavlja okoliščine glede višine škode in ni vezano na dejanske ugotovitve, ki jih glede tega vprašanja vsebuje kazenska obsodilna sodba.¹¹ Vendar pa je treba upoštevati, da okoliščine, ki z vidika civilnega prava utemeljujejo višino škode (vrednost stvari, intenzivnost poškodb), v določenih primerih predstavljajo kvalifikatorni oziroma privilegatorni element kaznivega dejanja (na primer velika tatvina, če je odvzeta stvar velike vrednosti, člen 212/2 KZ, oziroma mala tatvina, če gre za stvar majhne vrednosti, člen 211/2 KZ), v določenih primerih pa tudi objektivni pogoj kaznivosti (na primer obstoj hude telesne poškodbe pri

¹⁰ Triva, Belajec, Dika, str. 68.

¹¹ Tako tudi na primer Ude, str. 72, Berden, str. 84.

kaznivem dejanju povzročitve prometne nesreče iz malomarnosti, 325. člen KZ). Pravdo sodišče zato sicer lahko okoliščine, od katerih je odvisna višina škode, ugotovi drugače, kot jih je ugotovilo kazensko sodišče, vendar mora pri tem paziti, da ne prekrši vezanosti na ugotovitev obstoja kaznivega dejanja, kadar je od teh okoliščin odvisen obstoj konkretnega kaznivega dejanja; pri presoji okoliščin glede višine škode mora zato ostati v okviru ugotovljenega kaznivega dejanja. Do vezanosti na kazensko obsodilno sodbo v okviru identičnih dejanskih stanj pride le v primeru, ko so dejstva, ki jih mora za nastanek civilnopravne obveznosti ugotoviti pravdo sodišče, enaka kot dejstva, ki jih je bilo potrebno ugotoviti za odločitev v kazenskem postopku. Pravdo sodišče mora zato kljub kazenski obsodilni sodbi samostojno presojati o ugovoru toženca o obstoju deljene odgovornosti (v zvezi s 169. členom OZ). Kazenska obsodilna sodba ugotovitev glede tega vprašanja namreč sploh ne vsebuje, saj je vprašanje deljene odgovornosti (oziroma prispevka žrtve) za ugotovitev obstoja kaznivega dejanja (pomembno je lahko le kot morebitna olajševalna okoliščina za odmero kazni – 41. člen KZ).¹²

Uporaba 14. člena ZPP najprej narekuje preizkus, ali sploh gre za identično dejansko stanje; torej ali je ravnanje, ki je predmet pravnega postopka, obenem resnično tudi podlaga za kazensko obsodilno sodbo. Če v pravnem postopku tožnik zahteva plačilo odškodnine za več vrst škode, ki so nastale z različnimi dejanji toženca, je uporaba določbe o vezanosti na kazensko obsodilno sodbo po 14. členu ZPP seveda možna le glede tistih ravnanj, ki so bila obenem predmet kazenskega postopka.¹³ Opozoriti je treba tudi na primere **ogrozitvenih kaznivih dejanj**, torej tistih, kjer kot prepovedana posledica zadošča že nastanek (konkretne ali abstraktne) nevarnosti za zavarovano dobrino, in ni potrebna njena poškodba¹⁴ (na primer kaznivo dejanje proizvodnje in prometa zdravstveno oporečnih živil, 194. člen KZ). Kazenska obsodilna sodba v teh primerih vsebuje le ugotovitev nastanka določene nevarnosti, kar pa za nastanek civilnopravne odškodninske obveznosti, katere nujni element je nastanek določene škode, ne zadošča. Pravdo sodišče lahko zato kljub kazenski obsodilni sodbi odškodninski zahtevek zavrne. Enako velja v primerih obsodbe za **poskus** kaznivega dejanja. Tudi v tem primeru pravdo sodišče ni vezano na ugotovitev obstoja kaznivega dejanja, saj mora samo-

¹² Tudi prevladujoče stališče v teoriji (na primer Juhart, str. 68, Berden, str. 87) ter sodni praksi, na primer Sklep VSV z dne 15. 6. 1989, Pž 427/89, obj. v: Privreda I pravo, št. 9–10, 1989, str. 671.

¹³ V konkretnem primeru je na primer sodišče v pravnem postopku ugotovilo, da je toženec povzročil škodo s tremi ravnanji: najprej je ob nekem prepiru med udeležencema v prometu z roko razbil vetrobransko steklo na tožnikovem avtomobilu, nato se je v »slavljenju« na cesti večkrat od zadaj zaletel v oškodovančev avto ter nato, ko je tožnik že ustavil in izstopil iz svojega avtomobila, zaradi prevelike hitrosti ni mogel pravočasno ustaviti, in je spet trčil v oškodovančev avto. V kazenskem postopku je le zadnje od naštetih dejanj utemeljilo kazensko obsodilno sodbo zaradi povzročitve prometne nesreče iz malomarnosti. Pravdo sodišče je zato storilo napako, ker je z vezanostjo na kazensko obsodilno sodbo zavrnilo razpravljanje o podlagi zahtevka glede škode, ki je nastala tudi s prvima dvema ravnanjema toženca. Sodba in sklep VS RS št. II Ips 298/2002 z dne 19. 2. 2003.

¹⁴ Bavcon, Šelih, str. 130.

stojno presoјati, ali je nastala določena posledica (v smislu škode), česar kazensko sodišče v primeru poskusa ni ugotovilo.

Vezanost pravnega sodišča na sodbo kazenskega sodišča pri identičnem dejanskem stanju torej pomeni vezanost na ugotovitev tistih dejstev, od katerih je bila v kazenskem postopku odvisna odločitev, da obstaja kaznivo dejanje in kazenska odgovornost. Pravno sodišče teh dejstev, če tvorijo obenem podlago za odločitev o obstoju civilnopravne obveznosti, ne sme ugotoviti drugače oziroma vsaj ne sme ugotoviti toliko drugače, da bi s tem prišlo v nasprotje z odločitvijo kazenskega sodišča.¹⁵ Pravno sodišče je torej vezano na ugotovitev dejstev, vendar v določenem smislu tudi na pravno kvalifikacijo kaznivega dejanja: pravno sodišče dejstva sicer lahko ugotovi drugače kot kazensko, vendar le v okviru pravne kvalifikacije kaznivega dejanja, ki ga je ugotovilo kazensko sodišče.

Vezanost sodišča, kot jo utemeljuje 14. člen ZPP, je v civilnem procesnem pravu v Sloveniji izjema. Izjeme pa je treba razlagati restriktivno. Zato določbe 14. člena ZPP z razlago ni mogoče širiti tako, da bi utemeljila vezanost pravnega sodišča na obsodilno odločbo sodnika za prekrške.¹⁶ Prav tako za obsodilno sodbo ni mogoče šteti sklepa, s katerim kazensko sodišče iz razlogov smotrnosti ustavi postopek zoper mladoletnika (o vzgojnem ukrepu glej v nadaljevanju, poglavje 4. a).

Vprašanje je, ali vezanost na kazensko obsodilno sodbo učinkuje tudi na primere, ko je tože-nec v pravnem postopku oseba, ki v kazenskem postopku ni bila udeležena. Ti primeri so celo zelo pogosti, še zlasti pri odškodninskih zahtevkih iz prometnih nesreč. V kazenskem postopku je obsojen povzročitelj nesreče, v pravdi pa oškodovanec nato za povračilo škode toži zavarovalnico (enako tudi v primeru, če nato toži delodajalca, ko je bil v kazenskem postopku obsojen delavec – na primer voznik tovornjaka ali avtobusa). Sodna praksa v Sloveniji šteje, da je pravno sodišče tudi v tem primeru vezano na obsodilno sodbo kazenskega sodišča.¹⁷ Pri tem se vprašanje, ali je takšna širitev vezanosti na tretjo osebo v skladu z ustavnimi procesnimi jamstvi, zaenkrat še ni izpostavilo. Pač pa je avstrijsko ustavno sodišče zavzelo stališče, da vezanost na kazensko obsodilno sodbo, kolikor učinkuje tudi v škodo oseb, ki v kazenskem postopku niso imele možnosti sodelovati, krši pravico stranke, da se v postopku izjavi.¹⁸ Avstrijsko ustavno sodišče je zavzelo stališče, da je ureditev, da vezanost na kazensko obsodilno sodbo učinkuje zoper vse, torej tudi v škodo oseb, ki v kazenskem postopku niso bile udeležene, v nasprotju s 6. členom EKČP. Pravice, da se izjavi, stranka namreč ne more učinkovito izvrševati v primeru, ko sodišče njenih navedb in ugovorov ne upošteva, ker šteje,

¹⁵ V tem smislu tudi Berden, str. 85, Papler, str. 25.

¹⁶ Sodba VS RS II Ips 149/2002 z dne 5. 12. 2002.

¹⁷ Na primer sodba VS RS II Ips 298/2002 z dne 19. 2. 2003.

¹⁸ Odločba avstrijskega Zveznega ustavnega sodišča z dne 12. 10. 1990, G 73/89, str. 105.

da je vezano na ugotovitve, vsebovane v prejšnji sodbi, ta sodba pa je bila izdana v postopku med drugimi osebami, v katerem prizadeta stranka sploh ni mogla sodelovati.¹⁹ Posledično je mogoče zaključiti, da ureditev, da pravnomočna obsodilna sodba v kazenskem postopku učinkuje tudi v škodo tretje osebe (na primer zavarovalnice), očitno pomeni poseg v ustavno pravico do izjavljanja v postopku (pravice do kontradiktornega postopka). Vprašanje pa je, ali je ta poseg nedopusten. Morda pa ga je upošteva je test proporcionalnosti in interes ekonomičnosti in pospešitve postopka (vsaj v času, ko je ureditev kazenskega postopka takšna, da obsodba za določeno kaznivo dejanje temelji na izčrpnem ugotavljanju materialne resnice), mogoče šteti za ustavno sprejemljivega.²⁰ Morda je treba upoštevati, da prav določba o vezanosti na kazensko obsodilno sodbo močno olajša delo sodišču v pravnem postopku, in če bi izrekli, da ta vezanost v postopkih proti na primer zavarovalnici ne učinkuje, bi njen praktični pomen močno zmanjšali (čeprav je po drugi strani tudi res, da so v praksi redki primeri, da v kasnejšem pravnem postopku po obsodbi storilca v kazenskem postopku zavarovalnica ugovarja samemu temelju – na primer protipravnosti ravnanja storilca kot njenega zavarovanca).

3. Domneva nedolžnosti in kaznivo dejanje kot predhodno vprašanje v pravdi

Domneva nedolžnosti je procesno jamstvo, ki se nanaša na kazenski postopek. Vendar se nekatera vprašanja glede tega ustavnega jamstva (glede kaznivega dejanja) lahko pojavijo tudi v pravnem postopku. Kadar je odločitev o neki posledici na civilnopravnem področju od-

¹⁹ Avstrijsko ustavno sodišče je tudi zavrnilo argumente, s katerimi se je utemeljevala takšna *erga omnes* učinkujoča vezanost na kazensko sodbo. Pravopolitični razlogi varstva avtoritete kazenske sodbe, zaradi katerih naj bi bilo nujno, da nihče ne sme postavljati pod vprašaj ugotovitev v pravnomočni kazenski obsodilni sodbi, po presoji ustavnega sodišča nikakor ne morejo upravičiti kršitev pravice stranke do sodnega varstva (katere del je spoštovanje načela kontradiktornosti). Vprašanje subjektivnih meja vezanosti je v neposredni zvezi z načelom kontradiktornosti oziroma s pravico stranke, da se v postopku izjavi, in iz te pravice izhaja zahteva, da sodba lahko veže le osebe, ki so imele možnost sodelovati v postopku, v katerem je bila izdana. Res je sicer, da človekove pravice, med njimi tudi pravica do sodnega varstva (ter v njenem okviru pravica stranke, da se izjavi) niso neomejene. Omejene so s pravicami drugih ljudi, in zato (na primer njihove pravice do sodnega varstva) je v določenih primerih nujno širjenje subjektivnih meja vezanosti (na primer pri potencialnem enotnem sosporništvo, pri statusnih zadevah). Vendar je vsako takšno omejitev, tako ko gre za odločanje o civilnih pravicah kot o kazenskih obtožbah (6. člen EKČP, 22. in 23. člen Ustave) treba utemeljiti z ustavno sprejemljivimi razlogi. Absolutnost kazenske sodbe ni sporna, če jo razumemo tako, da kazenska obsodilna sodba učinkuje v korist oseb, ki v kazenskem postopku niso sodelovale (upnik, delodajalec), in da torej učinkuje v škodo obojenca tudi na drugih pravnih področjih. Načelo kontradiktornosti namreč ne preprečuje širjenja subjektivnih meja vezanosti v korist, pač pa le v škodo drugih oseb. Ni pa videti ustavno sprejemljivega razloga, ki bi opravičeval sklep, da je pri identičnih dejanskih stanjih sodišče vezano na kazensko obsodilno sodbo tudi v primerih, ko je toženec v pravdi oseba, ki v kazenskem postopku ni bila udeležena (na primer zavarovalnica).

²⁰ O tej problematiki izčrpno piše: Galič, *Obstoj kaznivega dejanja kot predhodno vprašanje v pravdi ter identična dejanska stanja*, Zbornik znanstvenih razprav Pravne fakultete Univerze v Ljubljani, 1997, str. 55–81, str. 74 in nasl.

visna od ugotovitve, ali je bilo storjeno kaznivo dejanje (praktično najbolj pomembno: **glede dolžine zastaralnega roka odškodninske obveznosti po 353. členu OZ**), je obstoj kaznivega dejanja predhodno vprašanje v pravdi. V tem primeru se postavlja vprašanje, ali domneva nedolžnosti po 27. členu Ustave pravnemu sodišču preprečuje, da bi kot o predhodnem vprašanju odločalo o obstoju kaznivega dejanja, kadar to še ni bilo pravnomočno ugotovljeno v kazenskem postopku.

Domnevo nedolžnosti določa Ustava RS v 27. členu: kdor je obdolžen kaznivega dejanja, velja za nedolžnega, dokler njegova krivda ni ugotovljena s pravnomočno sodbo. Povsem enaka je tudi določba 3. člena Zakona o kazenskem postopku (Uradni list RS, št. 63/94; v nadaljevanju: ZKP). Na enak način domnevo nedolžnosti določa tudi EKČP v drugem odstavku 6. člena. Smiselno enake so bile tudi določbe prej veljavnih ustav SFRJ in SRS ter prejšnjega ZKP. V teh določbah je na primer Stanković videl takšen »poseben predpis«, ki pravnemu sodišču preprečuje, da bi samo odločalo o obstoju kaznivega dejanja kot o predhodnem vprašanju v primeru, ko o tem še ni pravnomočno odločilo kazensko sodišče.²¹ Enako je bilo tudi stališče dela sodne prakse, vendar z omejitvijo (utemeljeno z razlogi pravičnosti oziroma varstva interesov upnika), da lahko pravno sodišče samo odloči o obstoju kaznivega dejanja kot o predhodnem vprašanju v tistih primerih, ko kazenskega postopka ni mogoče izvesti.²² Enako slednjemu je tudi stališče Strohsacka.²³ Nasprotno pa na primer Triva, Belajec, Dika²⁴ ter Juhart²⁵ zastopajo stališče, da pravno sodišče predhodno vprašanje obstoja kaznivega dejanja sme samo rešiti, vendar svojega stališča z vidika problematike domneve nedolžnosti natančneje ne argumentirajo. Enako je bilo dolgo tudi stališče Vrhovnega sodišča Slovenije (na primer sklep z dne 22. 4. 1982, II Ips 30/82).²⁶ Po tedanjem mnenju VS domneva nedolžnosti po ustavi in ZKP izključuje zgolj ugotavljanje kazenske krivde in izrekanje kazenskih sankcij v kateremkoli drugem postopku, razen v kazenskem, ne preprečuje pa pravnemu sodišču ugotavljanja, ali ima določeno dejanje (objektivno) znake kaznivega dejanja. Z rešitvijo predhodnega vprašanja pravno sodišče ne ugotavlja kazenske krivde, zato določba ustave in ZKP (»nihče ne more veljati za *krivega* ...«) s tem ne more biti prekršena. V novejšem času je **Vrhovno sodišče** zgoraj predstavljeno stališče spremenilo in sprejelo stališče, da **domneva nedolžnosti po 27. členu Ustave načeloma preprečuje** pravnemu sodišču, da bi samostojno odločalo o obstoju kaznivega dejanja kot o predhodnem vprašanju, če kazenski postopek še ni

²¹ Stanković, str. 83.

²² Na primer Vrhovno sodišče BIH v odločbi z dne 16. 11. 1982, Pž 245/82, obj. v: Zbirka sodnih odločb, št. 4, 1982, odl. št. 273.

²³ Strohsack, str. 170, 193.

²⁴ Triva, Belajec, Dika, str. 66.

²⁵ Juhart, str. 95.

²⁶ Obj. v: Pravnik, 1983, str. 377.

bil pravnomočno zaključen. Ob tem pa vendarle dopušča **izjemo**; pravno sodišče sme samo odločati o obstoju kaznivega dejanja kot o predhodnem vprašanju, kadar je očitno, da kazenskega postopka sploh več ne more biti (za najnovejšo sodno prakso glej tudi poglavje 4).²⁷

3.1. Praksa Evropskega sodišča za človekove pravice

Na vprašanje namena in vsebine domneve nedolžnosti se nanaša bogata sodna praksa ESČP (in tudi Evropske komisije za človekove pravice), ki se je izoblikovala ob reševanju individualnih pritožb oseb zaradi kršitve te pravice, ki jo določa drugi odstavek 6. člena EKČP (čeprav se nobena od odločb ne nanaša neposredno na vprašanje odločanja o obstoju kaznivega dejanja kot predhodnega vprašanja v pravdi). Že v primeru *Krause proti Švici* je (tedanja) Komisija za človekove pravice zavzela stališče, da domneva nedolžnosti zavezuje *vse državne organe*. Zato bi kršitev te pravice povzročil minister, ki bi po televiziji dal izjavo, da je določena oseba kriva kaznivega dejanja, čeprav je kazenski postopek še v teku.²⁸ Takšne izjave drugih državnih organov namreč lahko vplivajo na ravnanje sodišča v kazenskem postopku, saj se lahko zgodi, da sodišče v kazenskem postopku zato ne more več izhajati iz domneve nedolžnosti. Podoben je položaj tudi v primeru, ko pravno sodišče ob reševanju neke civilnopravne zadeve samostojno ugotovi obstoj kaznivega dejanja (ker je od tega na primer odvisna odločitev o dolžini zastaralnega roka), saj mora v takšnem primeru pravno sodišče v obrazložitvi sodbe, zakaj je uporabilo daljši zastaralni rok, to utemeljiti z ugotovitvijo, da je toženec storil določeno kaznivo dejanje. Korak dlje pa je bil storjen v primeru *Sekanina*.²⁹ Pritožnik je bil v kazenskem postopku pred porotnim sodiščem pravnomočno oproščen obtožbe za kaznivo dejanje umora. Po pravnomočno končanem kazenskem postopku pa je pred sodiščem vložil (civilnopravni) zahtevek za povračilo škode za čas, ki ga je prebil v preiskovalnem priporu.³⁰ Sodišče pa je v tem postopku zahtevek za plačilo odškodnine zavrnilo z utemeljitvijo, da kljub oprostilni sodbi v kazenskem postopku ni odstranjen dvom o utemeljenosti obtožbe za kaznivo dejanje umora ter da ta dvom obstaja še naprej (kar je utemeljilo s konkretnimi okoliščinami iz kazenskega spisa). Sodišče je ob tem še navedlo, da je v kazenskem postopku porota odločila v skla-

²⁷ Sodba II Ips 548/2002 z dne 18. 9. 2003: Pravno sodišče sicer lahko samo ugotavlja, ali je bila škoda storjena s kaznivim dejanjem. Vendar le izjemoma, ko kazenski postopek proti storilcu ni mogel začeti teči ali se končati z meritorno odločbo (na primer zaradi storilčeve smrti ob ali po dejanju, zaradi njegove duševne bolezni ob ali po dejanju, amnestije ali umika tožilčeve obtožbe, o katerem oškodovanec ni bil obveščen). Ker pa v konkretnem primeru ni bilo ovir za morebiten kazenski postopek zoper povzročitelja škode, je treba dati tu prednost domnevi nedolžnosti ter načelu, da pravno sodišče (praviloma) ne sme samo ugotavljati, ali je bila škoda storjena s kaznivim dejanjem.

²⁸ *Krause v. Switzerland*, DR 125, 9077/80.

²⁹ *Sekanina proti Avstriji*, Series A, št. 266, ter Poročilo Komisije v Series B, št. 247.

³⁰ Da gre za civilnopravni zahtevek, izrecno trdi Matscher, str. 607.

du s pravilom in *dubio pro reo*, kar tudi kaže na to, da dvom o storitvi kaznivega dejanja še ni odstranjen. Pritožnik je pred strasbourškimi organi zatrjeval kršitev domneve nedolžnosti po členu 6/2 EKČP. Avstrijska vlada je v odgovoru na pritožbo ugovarjala, da se na domnevo nedolžnosti v predmetnem postopku ni mogoče sklicevati – domneva nedolžnosti naj bi veljala le v kazenskem postopku, ta pa je bil že pravnomočno zaključen, ko se je odločalo v spornem odškodninskem postopku.³¹ Komisija je stališče avstrijske vlade zavrnila in v poročilu zavzela stališče, da določbe člena 6/2 EKČP ni mogoče interpretirati dobesedno, ampak je treba šteti, da se nanaša tudi na primere, ko prizadeta oseba ni oziroma ni več v kazenskem postopku ter jo morajo upoštevati tudi drugi organi ter druga sodišča, poleg tistih, ki odločajo o kazenski obtožbi. Noben organ ne sme obravnavati človeka, kot da je kriv za kaznivo dejanje, razen če ni bil pravnomočno obsojen pred pristojnim sodiščem. Pravilo se nanaša tudi na sodišča, ki morajo obravnavati nekazenskopravne posledice kaznivega dejanja.³² Evropsko sodišče v sodbi temu stališču komisije sicer ni pritrdilo (ni pa ga tudi ovrglo), ampak se mu je enostavno izognilo. Utemeljilo je namreč, da je postopek odločanja o odškodnini zaradi pripora tako močno povezan s predhodnim kazenskim postopkom, da ju je mogoče šteti za celoto. Evropsko sodišče je zato navedlo, da mu ni potrebno odgovoriti na široko vprašanje, ali domneva nedolžnosti glede kaznivega dejanja velja tudi zunaj kazenskega postopka.³³ Odločilo pa je, da je v obravnavanem primeru člen 6/2 EKČP bil prekršen, saj domneva nedolžnosti pomeni tudi, da sodišče v svojih odločbah ne sme več izrekati, da še obstaja sum o tem, da je določena oseba storila kaznivo dejanje po tem, ko je ta oseba v kazenskem postopku z meritorno pravnomočno sodbo že bila oproščena obtožbe.³⁴ **V dveh novejših zadevah (*Ringvold proti Norveški*³⁵ *Y proti Norveški*) pa je Evropsko sodišče jasno potrdilo, da bi bilo v nasprotju z domnevo nedolžnosti, če bi sodba pravnega sodišča vsebovala ugotovitev kazenske odgovornosti za osebo, ki v kazenskem postopku ni bila pravnomočno obsojena.**

Domneva nedolžnosti načeloma preprečuje pravnemu sodišču, da samostojno odloča o obstoju kaznivega dejanja kot o predhodnem vprašanju. Vendar pa je to stališče treba relativizirati. Treba je namreč upoštevati tudi položaj tožnika oziroma njegovo pravico do sodnega varstva po 23. členu Ustave. Ta pravica tožnika bi bila prekršena, če bi tudi v tistih primerih, ko kazenskega postopka sploh ni mogoče izvesti (na primer zaradi smrti storilca, naknadne

³¹ *Sekanina proti Avstriji*, A/266, par. 33.

³² *Ibid*, par. 36, 37.

³³ *Sekanina proti Avstriji*, A/266, par. 22.

³⁴ *Ibid*, str. 29; s tem je Evropsko sodišče postavilo ločnico do tistih primerov, ko sodišča v kazenskem postopku, ki se ne zaključijo z meritorno odločbo, nato odločajo o povrnitvi stroškov in obdolžencu naložijo (delno) plačilo stroškov z utemeljitvijo, da obstaja na primer verjetnost (sum), da je bila obtožba utemeljena. Takšno ravnanje je dopustno, ker se postopek ni zaključil z meritorno oprostilno sodbo (tudi v takšnih primerih pa bi bila, kot rečeno, nedopustna obrazložitev, iz katere bi izhajalo, da sodišče šteje, da je obdolženec kriv; gl. na primer primer *Minelli*).

³⁵ Application no. 34964/97, 11. 2. 2003.

storilčeve duševne bolezni, pred uvedbo kazenskega postopka uveljavljene amnestije ali pomilostitve ipd.), togo vztrajali pri stališču, da pravdno sodišče ne sme samo reševati predhodnega vprašanja obstoja kaznivega dejanja. Upoštevanje ustavnih pravic tožnika torej v takšnem primeru omejuje pravico do domneve nedolžnosti toženca, zato je vsaj v teh primerih treba šteti, da pravdno sodišče sme samo odločati o obstoju kaznivega dejanja kot o predhodnem vprašanju.³⁶

3.2. Razlikovanje od identičnih dejanskih stanj

Omeniti velja še, da navedena problematika pride v poštev, kadar obstoj kaznivega dejanja predstavlja predhodno vprašanje v pravdi, ne pa v primeru t. i. identičnih dejanskih stanj (na kar se nanaša 14. člen ZPP). O identičnem dejanskem stanju govorimo, kadar obstoj kaznivega dejanja ni pogoj za nastanek določene civilnopravne posledice, ampak gre zgolj za primer, ko sodišče v pravnem postopku obravnava isti historični dogodek, kot ga je predhodno že obravnavalo sodišče v kazenskem postopku, ko je ugotavljalo obstoj kaznivega dejanja in kazenske odgovornosti. Iz nekega dejanja (historičnega dogodka) lahko izvira na primer odškodninska obveznost tako v primeru, če je to dejanje tudi kaznivo dejanje, kot v primeru, če kaznivega dejanja ni bilo. Civilna odgovornost je namreč strožja od kazenske – kar je treba razumeti v smislu, da je prag kazenske odgovornosti višji kot prag civilne odgovornosti oziroma da se storilec lažje izogne kazenski kot civilni odgovornosti. Iz nekega obravnavanega dejanskega stanja lahko izhaja civilna obveznost, čeprav to dejanje obenem ni tudi kaznivo dejanje. Nastanek odškodninske obveznosti torej ni odvisen od tega, ali škodno dejanje obenem pomeni tudi kaznivo dejanje (razen v primerih, obravnavanih v prejšnjem poglavju), zato se pravnemu sodišču ob odločanju o zahtevku ni treba spuščati še v vprašanje obstoja kaznivega dejanja (ne gre torej za predhodno vprašanje). Res je, da se predpostavke odškodninske obveznosti (kot ugotavlja Evropsko sodišče za človekove pravice) deloma pokrivajo s predpostavkami kazenske odgovornosti, vendarle pa gre za samostojne predpostavke civilnega odškodninskega prava. Zato ni ovire – niti z vidika domneve nedolžnosti –, da pravdno sodišče v kasnejšem pravnem postopku ugotovi obstoj civilne odgovornosti, čeprav je bil predhodni kazenski postopek pravnomočno zaključen s kazensko sodbo. V že omenjenih primerih *Y in Ringvold* je ES tako zavrnilo argument pritožnika, ki je uveljavljal, da bi ga oprostilna sodba v kazenskem postopku nujno morala rešiti tudi odškodninske obveznosti (če seveda obsodba na plačilo odškodnine ne vsebuje tudi ugotovitve o kazenski odgovornosti – o teh primerih glej zgoraj).³⁷ ES ugotavlja, da je ureditev, da oprostitev kaznivega dejanja še ne pomeni obenem nujno tudi, da ni temeljev za odškodninsko obveznost, v evropskih državah pogosta in je plod

³⁶ Podobno tudi Strohsack, str. 170, VS BIH v odločbi z dne 16. 11. 1982, gl. zgoraj.

³⁷ *Ringvold proti Norveški* (št. 34964/97) in *Y proti Norveški* (no. 56568/00), sodbi z dne 11. 2. 2003.

različnih vsebinskih kriterijev odločanja in dokaznih pravil, ki veljajo za kazenski in pravdni postopek. Tako ekstremna interpretacija domneve nedolžnosti, za kakršno sta se zavzemala pritožnika, bi bila neprimerna in bi lahko povzročila, da bi se storilec rešil obveznosti, ki jih ima po civilnem pravu že s tem, ko bi bil v kazenskem postopku oproščen. Že prej pa je bilo omenjeno, da bi določba EKČP o domnevi nedolžnosti prišla v poštev, če bi civilna sodba vsebovala sklepanje o kazenski odgovornosti.³⁸

4. Komentar k novejši sodni praksi v Sloveniji

a) Identična dejanska stanja in vezanost na pravnomočni sklep o izrečenem vzgojnem ukrepu zoper mladoletnika

Zakon glede identičnih dejanskih stanj določa vezanost na kazensko obsodilno sodbo. Postavlja se vprašanje, ali je po analogiji to vezanost mogoče širiti. Sam zastopam stališče, da ne, če gre (med drugim) za ustavitev postopka zoper mladoletnika zaradi razlogov smotrnosti. Drugačen pa je položaj, če se postopek zoper mladoletnega storilca zaključi z izrekom vzgojnega ukrepa. Tako po vsebinski presoji kot tudi po procesnih kautelah se ta ukrep namreč izenačuje z obsodilno sodbo zoper polnoletnega storilca. Vrhovno sodišče je zato izreklo:

»Kadar temelji tožbeni zahtevak na istem dejanskem stanju, na podlagi katerega je že bilo odločeno v kazenskem postopku zoper mladoletnega storilca, je pravdno sodišče glede obstoja kaznivega dejanja in kazenske odgovornosti mladoletnega storilca po 14. členu ZPP vezano tudi na pravnomočni sklep o izrečenem vzgojnem ukrepu, izdan v tem kazenskem postopku zoper mladoletnega storilca.«³⁹

Glede na namen in smisel ureditve se je s tem stališčem Vrhovnega sodišča mogoče strinjati.

b) Ko Vrhovno sodišče sporoča: »Le nekateri izmed tistih ljudi, ki so oproščeni v kazenskem postopku, so nedolžni, drugi pa so krivi in so se rešili z golj zaradi pravila *in dubio pro reo*«

Glede predhodnih vprašanj velja pravilo, da če je na matičnem področju vprašanje obstoja določenega pravnega razmerja že pravnomočno rešeno, je pravdno sodišče, kjer se to kasneje postavi kot predhodno vprašanje, vezano na odločitev organa na matičnem področju (13. člen ZPP). To velja tudi v primeru, ko se v pravi kot predhodno vprašanje (v zvezi z dolžino zastaralnega roka odškodninske obveznosti) postavi vprašanje obstoja kaznivega dejanja. Pravdno sodišče je zato vezano na pravnomočno odločitev kazenskega sodišča, s katero je to ugotovilo bodisi obstoj bodisi neobstoj kaznivega dejanja. Če je v kazenskem postopku

³⁸ Ibidem.

³⁹ VS RS II Ips 55/2013 z dne 5. 2. 2015.

pravnomočno ugotovljeno, da je kaznivo dejanje bilo storjeno (torej obsodilna sodba), je za zastaranje odškodninske terjatve treba uporabiti (če je daljši) rok za zastaranje kazenskega pregona. Če pa je v kazenskem postopku pravnomočno ugotovljeno, da kaznivo dejanje (v objektivno-subjektivnem smislu) ni bilo storjeno (torej oprostilna sodba), je treba uporabiti splošen zastaralni rok odškodninske obveznosti. Jasno je (vsaj moralo bi biti), da tako kazenska obsodilna kot kazenska oprostilna sodba pomeni pravnomočno odločitev o obstoju oziroma neobstoju kaznivega dejanja na matičnem področju, in je zato pravdo sodišče na ti dve sodbi vezano (dilema je le glede kazenske zavrnilne sodbe – več o tem v nadaljevanju). Odločitev o obstoju kaznivega dejanja namreč predstavlja tudi pravnomočna oprostilna sodba, izdana v kazenskem postopku – pomeni namreč pravnomočno in dokončno odločitev, da kaznivo dejanje ni bilo storjeno. Iz 13. člena ZPP zato jasno izhaja, da je pravdo sodišče, ko gre za predhodna vprašanja, vezano tudi na oprostilno sodbo kazenskega sodišča. Treba je upoštevati, da se določba 14. člena ZPP, ki govori le o vezanosti na kazensko obsodilno sodbo, nanaša na drug pravni institut – identična dejanska stanja.

Kot izraz nerazumevanja tako procesnega kot tudi (modernega) ustavnega prava velja omeniti stališče Cigoja, ki je zapisal, da naj bi pravdo sodišče v takšnih primerih sicer bilo vezano na oprostilno sodbo, če je ta izdana, ker ni bilo storjeno kaznivo dejanje ali ni bilo kazenske odgovornosti (danes 1. in 2. točka 358. člena ZKP), ne pa tudi, če je bila izdana, ker ni dokazano, da je obdolženec storil kaznivo dejanje (danes 3. točka 358. člena ZKP).⁴⁰ Po Cigojevem mnenju sodišče, kadar izda oprostilno sodbo iz tega razloga, ravna v skladu z načelom *in dubio pro reo*, zato takšna sodba ne pomeni odločitve, da kaznivo dejanje ni bilo storjeno. Nesprejemljivost tega stališča je očitna: vsaka pravnomočna oprostilna sodba je dokončna in pravnomočna odločitev, da kaznivo dejanje ni bilo storjeno, in zato z vidika pravnega sodišča predstavlja pravnomočno rešitev predhodnega vprašanja. Očitno je tudi, da je to stališče (iz leta 1980) popolnoma nezdržljivo s kasneje sprejetimi stališči Evropskega sodišča za človekove pravice že v zadevi *Sekanina*, še toliko bolj pa v zadevah *Ringvold* in *Y proti Norveški* (glej zgoraj).

Šokantno pa je, da je omenjeno Cigojevo stališče, ki v bistvu izhaja iz razumevanja na ravni gostilniških debat, da so oproščeni v kazenskem postopku dveh vrst – eni, ki so res nedolžni, drugi pa so tisti, ki so v resnici krivi, le dokazati se jim tega ni dalo – danes povzelo kar Vrhovno sodišče Republike Slovenije. Vrhovno sodišče je namreč v letu 2012 izreklo:

»Glede vezanosti pravnega sodišča na oprostilno kazensko sodbo so mnenja v teoriji delno neenotna [...]. Po mnenju revizijskega sodišča je odločilen razlog, zaradi katerega je bila izdana oprostilna sodba: če je bila izdana zaradi pomanjkanja dokazov, pravdo sodišče nanjo ni vezano.«⁴¹

⁴⁰ Cigoj S., Teorija obligacij, Ljubljana, 1980, str. 170.

⁴¹ VS RS II Ips 196/2011 z dne 5. 4. 2012.

In naprej: »*Pravdno sodišče je torej vezano na:*

- obsodilno kazensko sodbo (zato po zaključku kazenskega postopka prične zastaranje odškodninske terjatve, ki je bilo med tem pretrgano, skladno z določbo prvega odstavka 392. člena ZOR teči znova in se izteče v roku iz 377. člena ZOR(24)), ter na
- *oprostilno kazensko sodbo, razen v primeru, ko je bila ta izrečena iz razloga in dubio pro reo [...].*«

Stališče je v nasprotju s temeljnimi nauki tako civilnega kot tudi kazenskega procesnega prava ter v nasprotju z ustavnimi (in s strani ESČP potrjenimi) jamstvi varstva človekovih pravic. Napake tega stališča so številne in očitne:

1. Na področju civilnega procesnega prava: Vrhovno sodišče utemeljuje, da kadar je odločitev sprejeta po pravilih o dokaznem bremenu (v kazenskem: *in dubio pro reo*), to ne pomeni vsebinske odločitve niti o obstoju niti o neobstoju prejudicialnega pravnega razmerja. To seveda ni res. Vrhovno sodišče spregleda, da so tudi v civilnih sporih pogoste odločitve na temelju dokaznega bremena (le pravilo o dokaznem bremenu je v civilnih zadevah drugačno). Vsaj doslej nikomur še ni padlo na pamet, da bi takšnim odločitvam odvzema učinek pravnomočnosti. Vezanost na pravnomočno odločitev o predhodnem vprašanju na matičnem področju je namreč tudi izraz pozitivnega učinka pravnomočnosti – *res iudicata pro veritate habetur*. Sodba, izdana po pravilih o dokaznem bremenu (*Beweislasturteil*), je meritorna, vsebinska sodba. Vsaj tako je doslej nesporno veljalo. Nam Vrhovno sodišče sedaj sporoča, da sodbe, sprejete na podlagi pravil o dokaznem bremenu, nimajo pozitivnih učinkov materialne pravnomočnosti?
2. Na področju ustavnih jamstev: lahko razumemo, da je avtor, ki se je sicer ukvarjal z materialnim civilnim pravom leta 1980, torej v času, ko je bil splošen občutek za pomen ustavnih pravic v tedanji državi nižji kot danes ter ko tudi ESČP še ni izdelalo celovite doktrine o obsegu vplivanja domneve nedolžnosti, štel, da oprostitev v kazenskem postopku iz razloga »pomanjkanja dokazov« ne more imeti učinkov pravnomočnosti (vezanosti za kasnejši pravdni postopek). Ni pa mogoče sprejeti, da to ponovi Vrhovno sodišče v letu 2012, po tem, ko je ESČP v zadevi *Sekanina* izreklo, da domneva nedolžnosti pomeni tudi, da sodišče v svojih odločbah **ne sme več izrekati, da še obstaja sum o tem, da je določena oseba storila kaznivo dejanje po tem, ko je ta oseba v kazenskem postopku z meritorno pravnomočno sodbo že bila oproščena obtožbe**, oziroma ko je v zadevi *Ringvold* izreklo, da je v nasprotju z domnevo nedolžnosti, **če bi sodba pravnega sodišča vsebovala ugotovitev kazenske odgovornosti za osebo, ki v kazenskem postopku ni bila pravnomočno obsojena** (glej zgoraj). Velja ponovno opozoriti, da tu ne gre za položaj kot pri identičnem dejanskem stanju, ko po oprostitvi (na primer obtožbe za kaznivo dejanje hude telesne poškodbe) ni ovir, da se v pravnem postopku ugotovi utemeljenost odškodninskega zahtevka v zvezi z istim dejanjem. Tu civilnemu

sodišču namreč ni treba v obrazložitev pisati, da je bilo storjeno kaznivo dejanje – presoja pač zgolj predpostavke civilnopravne norme. Ko pa gre za kaznivo dejanje kot predhodno vprašanje (pri dolžini zastaralnega roka), pa bo civilno sodišče, če bo hotelo uporabiti daljši zastaralni rok, v obrazložitvi sodbe moralo utemeljiti, da je bila škoda storjena z določenim kaznivim dejanjem. Očitno je to nezdružljivo z oprostilno sodbo v kazenskem postopku (in zgoraj omenjenimi zahtevami ESČP).

3. Na področju kazenskega procesnega prava: Enako kot Cigoj tudi Vrhovno sodišče zagreši temeljno napako v tem, ko enakovredno (izmenjujoče) govori o oprostilni sodbi iz razloga, »ker ni dokazano, da je obdolženec storil kaznivo dejanje«, in oprostilni sodbi iz razloga »in dubio pro reo«. Vendar to seveda nista sinonima. Do oprostilne sodbe po 3. točki 358. člena ZKP namreč pride tudi v primerih, ko je z gotovostjo jasno, da obdolženec ni storil očitane kaznivega dejanja. Tudi v teh primerih namreč ne pride do oprostitve po prvi točki (»če dejanje, ki ga je bil obtožen, ni kaznivo dejanje«). Na ta razlog za oprostilno sodbo se sodišče lahko sklicuje le, če (v terminologiji civilnega procesa) že sama obtožnica *ni sklepčna* – tj. če bi bilo treba obdolženca oprostiti tudi, če bi bila vsa dejstva, zatrjevana v obtožnici, resnična (ko je torej napaka obtožbe v sferi materialnega prava, ne v tem, da se opira na neresnična dejstva).

Vrhovno sodišče je omenjeno očitno napačno in protiustavno stališče zavzelo *obiter dictum*. V obravnavani zadevi se namreč kazenski postopek ni zaključil z oprostilno sodbo, pač pa s sklepom o ustavitvi (o tem spodaj). Vrhovnemu sodišču se zato o vprašanju (ne)vezanosti na kazensko oprostilno sodbo ne bi bilo treba izrekati. Že zato omenjeno stališče ne bi smelo ustvarjati vodila za bodočo sodno prakso nižjih sodišč. Kot je povedalo že Ustavno sodišče, je – ko se tudi v kontinentalnem pravnem krogu gradi zavest o pomenu enotnosti sodne prakse – treba upoštevati razliko med stališči, ki so zavzeta *obiter dictum*, in stališči, ki tvorijo *ratio decidendi*. Le za slednja velja, da imajo ustavnopravno veljavo z vidika problematike (ne)enotne sodne prakse.

c) Vezanost na kazensko zavrnilno sodbo in na druge odločbe kazenskega sodišča, s katerimi se kazenski postopek konča

V omenjenem judikatu se je Vrhovno sodišče opredelilo tudi glede tega, ali je pravdo sodišče, ko gre za kaznivo dejanje kot predhodno vprašanje, vezano na kazensko zavrnilno sodbo in na sklepe, s katerimi se kazenski postopek konča. Tudi to vprašanje je bilo sporno. Po eni strani namreč kazenska zavrnilna sodba (in temu podobni akti o zaključku kazenskega postopka) ne pomeni meritorne odločitve o (ne)obstoju kaznivega dejanja (drugače kot kazenska oprostilna sodba, vključno s tisto, izdano v položaju »in dubio pro reo«!). Gre za sodbo, izdano iz procesnih razlogov. Zato je tu logično mogoče reči, da vsebinsko vprašanje obstoja kaznivega dejanja ni rešeno. Po drugi strani pa je v kazenskem postopku procesni učinek kazenske zavrnilne sodbe isti kot učinek oprostilne sodbe (zato obdolženec tudi nima pravnega interesa

za pritožbo). To pa bi govorilo v prid stališču, da naj bo na kazensko zavrnilno sodbo pravdo sodišče vezano enako kot na oprostilno sodbo. Upoštevati pa je treba morda tudi to, da so nekateri razlogi, ki pripeljejo do zavrnilne sodbe (ali ustavitve kazenskega postopka ali zavrženja obtožnice), po vsebini isti kot razlogi za izdajo oprostilne sodbe, nekateri pa ne (zastaranje, amnestija, smrt storilca). Zato je lahko smotrno in uravnoteženo, da se tudi glede vezanosti na omenjene akte v okviru odločanja o kaznivem dejanju kot predhodnem vprašanju opre na to razmejitev. Prav to izhaja iz omenjenega judikata Vrhovnega sodišča, ki (ob zgoraj navedenem) doda, da je pravdo sodišče vezano tudi na:

» - *zavrnilno kazensko sodbo, ko je bila ta izdana zato, ker škodno dejanje ni kaznivo dejanje, in na sklep o zavrženju obtožnega akta in na sklep o ustavitvi postopka, ki sta bila izdana zato, ker škodno dejanje ni kaznivo dejanje [...].*

Na druge odločbe kazenskega sodišča pravdo sodišče ni vezano. Ob upoštevanju v nadaljevanju navedenih omejitev sme zato pravdo sodišče obstoj kaznivega dejanja ugotavljati kot predhodno vprašanje.«⁴²

Glede na povedano se je s tem kompromisnim stališčem Vrhovnega sodišča glede (ne)vezanosti na kazensko zavrnilno sodbo, sklep o ustavitvi kazenskega postopka in zavrženje obtožnega akta mogoče strinjati.

Podobno tudi: »*Pri ugotavljanju obstoja kaznivega dejanja kot predhodnega vprašanja pa sodišče v pravnem postopku ni vezano na morebitno obtožnico v predhodnem kazenskem postopku, ki se je zaključil brez meritorne odločitve o storitvi kaznivega dejanja in kazenski odgovornosti storilca.*«⁴³

d) Vpliv kazenskega postopka (in kaznivega dejanja) na pretrganje zastaralnih rokov

Morda praktično najbolj pomembna posledica kaznivega dejanja glede zastaranja odškodninske obveznosti ni sama dolžina zastaralnega roka, pač pa učinek kazenskega postopka na pretrganje zastaranja (čl. 353/2 OZ). Glede tega je sodna praksa nekdanj (oškodovancu

⁴² VS RS II Ips 196/2011 z dne 5. 4. 2012.

⁴³ VSM sodba I Cp 903/2013 z dne 16. 10. 2013. Sodišče prve stopnje je tako pravilno ugotovilo, da je pokojni K. J. storil kaznivo dejanje po tretjem odstavku 183. člena KZ in na tako ugotovitev vezalo daljši zastaralni rok za zastaranje odškodnine terjate iz 377. člena ZOR v zvezi s 3. točko prvega odstavka 111. člena KZ. Ob tem je sodišče prve stopnje tudi pravilno ugotovilo, da je bil 10-letni zastaralni rok pretrgan zaradi okoliščine, ker je storilec K. J. v času, ko je tekel zastaralni rok, vedno znova storil enako hudo kaznivo dejanje, pri čemer je bilo zadnje od šestnajstih nadaljevalnih kaznivih dejanj storjeno v šolskem letu 2004/2005 ... Glede na navedeno tako sodišče druge stopnje v okviru pravilne uporabe materialnega prava zaključuje, da je bilo zastaranje pretrgano tudi za spolna dejanja, ki niso bila izrecno (17) zajeta z obtožnico ter da je tudi za ta dejanja zastaranje po zaključku kazenskega postopka začelo teči znova. Kadar je namreč nadaljevalno kaznivo dejanje sestavljeno iz več dejanj istega kaznivega dejanja, pri čemer vsako dejanje ne predstavlja samostojnega dejanja, temveč le del nadaljevane kriminalne dejavnosti, začne zastaranje teči šele od dneva, ko je bilo storjeno zadnje posamezno dejanje iz sestave nadaljevalnega kaznivega dejanja(18).

naklonjeno) vztrajala, da z zaključkom kazenskega postopka začne teči nov zastaralni rok, po drugi strani pa (oškodovancu nenaklonjeno), da to velja le v primeru, če se kazenski postopek zaključi z obsodilno sodbo.

Glede na opisano utemeljevanje, da je v določenih primerih mogoče kot predhodno vprašanje ugotoviti obstoj kaznivega dejanja, čeprav se kazenski postopek ni zaključil z obsodilno sodbo, je razumljivo, da je Vrhovno sodišče prilagodilo tudi stališča glede pretrganja zastaranja. Izreklo je:

» ... (zato v vseh teh primerih zastaranje s pravnomočnim zaključkom kazenskega **postopka sicer ne prične teči znova, je pa tožba pravočasna**, če je bila le vložena pred zaključkom kazenskega postopka, pa čeprav je rok iz 376. člena ZOR potekel že pred njeno vložitevijo; v primeru, ko oškodovanec do konca kazenskega postopka ni vložil odškodninske tožbe, a je v kazenskem postopku uveljavljal odškodninski zahtevek in je bil napoten na pravdo, pa pod pogojem, da je odškodninsko tožbo vložil v trimesečnem roku od dneva pravnomočnosti odločbe kazenskega sodišča iz 390. člena ZOR(25)).

Ko je kazenski postopek sicer tekel, **a se je zaključil z odločbo, ki pravnega sodišča ne veže**, je zaradi pretrganja zastaranja (drugi odstavek 377. člena ZOR) odškodninska tožba pravočasna, če je vložena kadarkoli pred zaključkom kazenskega postopka, ne glede na to, kdaj je potekel rok iz 376. člena ZOR, in ne glede na izid kazenskega postopka. Od presoje, ali prične po pravnomočnosti zaključka kazenskega postopka z odločbo, ki pravnega sodišča ne veže, zastaranje znova teči, pa je odvisno, ali je pravočasna tudi tožba, vložena pred iztekom od tega trenutka dalje štetega roka iz prvega odstavka 377. člena ZOR.

[...]

Ugodnost daljšega zastaralnega roka za odškodninsko terjatev pa je pogojena z ugotovitvijo, da je bila škoda povzročena s kaznivim dejanjem (prvi odstavek). In obstoj kaznivega dejanja je ob zaključku kazenskega postopka na v tej točki obravnavan način še vedno negotov oziroma neznan. Ker zakon oškodovančevo pravico do daljšega zastaralnega roka veže na obstoj kaznivega dejanja, mora imeti oškodovanec možnost dokazati obstoj te predpostavke svoje pravice. **Realizira jo lahko z vložitevijo odškodninske tožbe znotraj roka iz 377. člena ZOR, pravnomočno sodišče pa mora v primeru ugovora zastaranja najprej rešiti predhodno vprašanje o obstoju kaznivega dejanja; ugotovitev, da je bila škoda storjena s kaznivim dejanjem, hkrati pomeni ex post ugotovitev, da je zastaranje po pretrganju pričelo znova teči**, zaradi česar je ugovor zastaranja neutemeljen, in obratno.

Dolgoletna praksa, da začne zastaranje po koncu kazenskega postopka znova teči – razen izjemoma – samo v primeru izdaje obsodilne kazenske sodbe, je posledica neločevanja med predhodnim vprašanjem (13. člen ZPP) in identičnim dejanskim stanjem (14. člen ZPP).⁴⁴

⁴⁴ VS RS II Ips 196/2011 z dne 5. 4. 2012.

Stališče je razumljivo. Vsaj v nekaterih primerih (četudi ne v primeru kakršnihkoli kazenskih oprostilnih sodb) lahko pravno sodišče samostojno reši predhodno vprašanje obstoja kaznivega dejanja (glej zgoraj). V teh primerih bi bilo narobe reči, da le kazenska obsodilna sodba povzroči učinek pretrganja zastaranja.

e) Prekinitev postopka zaradi čakanja na izid kazenskega postopka v primeru identičnih dejanskih stanj

Pogosto se v sodni praksi ponavljajo napake, da sodišče pravdni postopek prekine in čaka na zaključek kazenskega postopka v položaju identičnih dejanskih stanj. Praksa je napačna, saj zakon podlage za prekinitev v teh primerih ne daje. To je tudi razumljivo – če se bo kazenski postopek namreč zaključil z oprostilno sodbo, pravno sodišče nanjo (pri identičnih dejanskih stanjih) ni vezano. Kljub temu lahko pride do obsodbe v pravdi. To pomeni, da se prekinitev pravnega postopka izkaže za nepotrebno odlašanje brez koristi v vsakem primeru, ko se kazenski postopek ne bo zaključil z obsodilno sodbo. Pravilna sta zato naslednja dva judikata:

»Okoliščina, ali je toženec zagrešil očitano kaznivo dejanje poneverbe s tem, ko si je protipravno prisvajal tožničin denar, z vidika predmetnega pravnega postopka predstavlja pravno relevantno dejstvo, ni pa od tega odvisna odločitev o tožbenem zahtevku. Ker torej ne gre za predhodno vprašanje, pač pa 'zgolj' za obravnavanje istih okoliščin oziroma istega historičnega dogodka (v pravnem in kazenskem postopku), razlog za prekinitev postopka ni podan. Zakonskega predvidenega razloga prav tako ne predstavlja izogibanje podvajanju dokazov.«⁴⁵

»ZPP v določbi 206. člena omogoča prekinitev postopka, če so za to izpolnjeni predvideni razlogi. Po 1. točki prvega odstavka 206. člena ZPP sodišče odredi prekinitev postopka, če sklene, da ne bo samo reševalo predhodnega vprašanja, v drugem odstavku istega člena pa so predvidene okoliščine, pri katerih zakon sodišču zgolj daje možnost, da prekine postopek, če oceni, da je to smotno (med ostalim tudi v primeru, če je odločitev o tožbenem zahtevku odvisna od tega, ali je bilo storjeno kaznivo dejanje). Pritožba pravilno opozarja, da vprašanje, ali je bila škoda, ki je nastala tožeči stranki, povzročena s kaznivim dejanjem, ni predhodno vprašanje za ta pravdni postopek. Predhodno vprašanje je vprašanje o obstoju ali neobstoju kakšne pravice oziroma pravnega razmerja, od rešitve katerega je odvisna meritorna odločba o glavni stvari. Določbe 1. točke prvega odstavka 206. člena ZPP ni mogoče uporabiti v primerih, ko pravno in kazensko sodišče rešujeta identično dejansko stanje. Teorija in sodna praksa prekinitev pri identičnem dejanskem stanju zavračata (Pravdni postopek, Zakon s komentarjem, 2. knjiga, Komentar dr. Vesne Rijavec k 206. členu). Obstoj kaznivega dejanja pa je predhodno vprašanje v pravnem postopku le v izjemnih primerih, in sicer takrat, ko je kaznivo dejanje pogoj za nastanek določene civilnopravne posledice, za kar pa v obravnavi

⁴⁵ VSL sklep I Cp 1600/2014 z dne 2. 7. 2014.

nem primeru ne gre. Ker za prekinitev postopka ni pravne podlage niti po določbi prvega niti po določbi drugega odstavka 206. člena ZPP, je pritožbeno sodišče ugodilo pritožbi in sklep razveljavilo na podlagi 3. točke 365. člena ZPP.⁴⁶

f) Pravni učinek odločitve policije o vrnitvi stvari oškodovancu

Vzemimo primer: Tožnik je s tožbo zahteval povračilo škode od države. Škoda ustreza protivrednosti stvari, ki so bile tožniku odvzete. On je bil namreč predhodno osumljenec v (pred) kazenskem postopku in takrat mu je policija zasegla določene predmete ter jih izročila oškodovancu. Podlaga za to ravnanje je bila v prvem odstavku 110. člena Zakona o kazenskem postopku:

»Če gre za stvari, ki nedvomno pripadajo oškodovancu in niso potrebne kot dokaz v kazenskem postopku, se izročijo oškodovancu še pred koncem postopka.«

Kazenski postopek se je sicer zaključil z ustavitvijo. Policija mu stvari ni mogla vrniti, saj so bile že predane oškodovancu. V odškodninski pravdi proti državi je sodišče tretje stopnje kot bistveno izpostavilo, da tožnik ni izkazal nastanka škode (ni dokazal, da so bile odvzete stvari njegove). Sodišče prve stopnje je ocenilo, da se po 110. členu ZKP predmeti lahko vrnejo v vsaki fazi postopka, torej tudi v predkazenski. Sodišče druge stopnje pa je ocenilo, da protipravnega ravnanja ni bilo tudi zato, ker za uporabo 110. člena ZKP ni treba, da je postavljen premoženjskopравни zahtevek. V ustavni pritožbi pritožnik uveljavlja naslednja bistvena argumenta:

1. Stvari so mu bile odvzete, ne da bi oškodovanec to sploh zahteval. Člen 110 ZKP je umeščen v poglavje o »premoženjskopravnem zahtevku«, zato je logično, da veljajo ista pravila, torej da mora biti zahtevek postavljen. Tako pa ni bila zagotovljena kontradiktornost, od policije tudi ni prejel nobenega sklepa o ravnanju po 110. členu ZKP, zoper katerega bi se lahko pritožil.

2. Ni mu mogoče očitati, da ni »dokazal, da so stvari bile njegove«. Po 11. členu Stvarnopravnega zakonika (SPZ) se domneva, da je posestnik premične stvari njen lastnik.

Po stališču sodišč poseben zahtevek oškodovanca (v smislu premoženjskopravnega zahtevka) za vrnitev stvari ni potreben. Ko je o vrnitvi odločila že policija, se to nujno povezuje tudi z okoliščino, da sodne odločbe o tej vrnitvi sploh ni. Iz tega pa izhaja nujna posledica, da so tudi pravni učinki odvzema stvari in izročitve oškodovancu nujno drugačni, kot če je o tem odločeno v postopku na podlagi premoženjskopravnega zahtevka. Premoženjskopравни zahtevek vzpostavi »pravdo v okviru kazenskega postopka«, odločitev o tem zahtevku postane *res iudicata*. Vsega tega pa v primeru, ko o vrnitvi odloči že kar policija, ne more biti. Jasno

⁴⁶ VSL sklep I Cp 3267/2011 z dne 14. 3. 2012.

je torej, da lastninska pravica imetniku s takšnim ravnanjem – drugače kot z odločitvijo o premoženjskopravnem zahtevku – ni mogla biti odvzeta. Pritožnikova trditev, da je izgubil lastninsko pravico, ker mu je policija stvar odvzela in jo predala drugi osebi, ne drži. Torej tudi ne drži predpostavka, da vrnitev stvari od imetnika (če je pritožnik res lastnik) ni mogoča. Seveda bi se lahko izkazalo, da od imetnika stvari res ni mogoče dobiti nazaj (ker je »izginil«, ker je stvar v vmesnem času uničil, ker se uspešno izogiba sojenju ...). V tem primeru bi pritožnik res izkazal nastanek škode. Zgolj zaradi okoliščine, da mu je policija stvar vzela in jo predala drugi osebi, pa ne – tudi če bi pritožnik res bil lastnik.

Ravnanje sodišč v obravnavani zadevi bi bilo nezdržljivo z ustavnimi pravicami, če bi pritožniku po eni strani odvzeli stvar in jo izročili domnevnemu oškodovancu, ne da bi bila vzpostavljena ustrežna procesna jamstva (najbrž tudi zahtevke), po drugi strani pa bi tej odločitvi priznavali učinek odločitve o lastninski pravici. Seveda je z vidika pravice do zasebne lastnine lahko nedopusten kakršenkoli poseg države v uživanje lastnine (odvzem stvari) brez ustreznega pravnega temelja. Vendar tu ne gre za neposredno presojo tega ravnanja v kazenskem postopku, pač pa za presojo odločitve o odškodninski tožbi proti državi. Tu bi morala biti izkazana škoda.

Stališče, da »ko je stvar, ki jo je nekdo imel v posesti, uničena, pa ta od storilca zahteva odškodnino, mora tožnik zatrjevati in dokazati, da je na tej stvari imel lastninsko pravico«, je, menim, pravilno. Člena 11 SPZ najbrž ni mogoče uporabiti za primere, ko nekdo zahteva odškodnino za uničeno stvar. Treba je namreč upoštevati, da je odškodninska tožba v teh primerih »surogat« za reivindikacijsko tožbo. Ker stvari ni mogoče vrniti (»v naravi«), domnevni lastnik zahteva odškodnino. Vendar pri tem »surogatu« ne more biti na boljšem, kot bi bil v primeru, če bi stvar še obstajala in bi od tistega, ki si jo je prilastil (na primer tat), zahteval vrnitev. V tem primeru bi domneva 11. člena SPZ učinkovala proti lastniku ter v korist tatu (tudi tat je lastniški posestnik). Ni dvoma, da mora pri reivindikaciji tožnik dokazati, da je lastnik. Zato se zdi logično, da tožnik v pravdi, ki je »surogat« za reivindikacijsko tožbo (odškodnina za stvar, ki je ni mogoče vrniti), ne more biti na boljšem glede razporeditve dokaznega bremena.